

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 219/1-ХИ/11
11.02.2010. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III редовној седници, 11.02.2010. године – на основу чл. 211. став 1. алинеја 14. и члана 256. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: СРЕДОЗЕМЉЕ У ДЕЛИМА АРАПСКИХ ГЕОГРАФА (9 - 12. ВЕК), докторанда Ирене Цвијановић.

За ментора је одређен проф. др Сениша Мишић.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

Проф. др Весна Димитријевић

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/1686 (број захтева)	
16.02.2010. (датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Средоземље у делима арапских географа (9-12. век)

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Ирена (Ратомир) Цвијановић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски фак. у Београду

Година дипломирања: 2000.

Назив магистарске тезе кандидата: _____

Урбанизација у римским провинцијама на тлу Србије и Црне Горе

Назив факултета на коме је магистарска теза одбрањена: Филозофски

Година одбране магистарске тезе: 2004.

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 11.02.2009.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	<p>ДЕКАН ФАКУЛТЕТА</p> <hr/> <p>Проф. др Весна Димитријевић</p>
--	---

Прилог:

1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем
2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

Наставно-научном већу
Филозофског факултета
Чика Љубина 18-20, Београд

Поштовани,

Слободна сам да Вам се обратим с предлогом да ми се одобри израда докторске дисертације на тему:

Средоземље у делима арапских географа (IX-XII век)

У прилогу Вам достављам:

1. Биографију
2. Библиографију
3. Копију уверења о завршеним магистарским студијама
4. Образложење теме

У Београду, 12.01.2010.

Подносилац предлога
мр Ирена Р. Цвијановић
Франа Левстика 12
Београд
Тел. 064/17-000-57

Образложење теме за докторску дисертацију

Средоземље у делима арапских географа (IX-XII век)

Предмет истраживања:

Предмет истраживања је Средоземље, географске карактеристике земаља (планине, мора, језера, реке), настанак словенских земаља на Балкану, исламска Сицилија, Шпанија и њихови контакти са Фаранцима, Лангобардима и Галима, урбанизација, трговачки центри и комуникације.

У овом раду биће обрађене дела четрнаест арапских путописаца из раног средњег века. Приликом истраживања користећу арапске писане изворе, као и грађу из историје, географије и арапске књижевности.

Проучавање арапских извора употпунило би слику о Словенима, Византији и западној Европи од IX-XII века. Арапски географи веома често дају опис Средоземља, словенских земаља на Балкану, Русије. За географију Балкана посебно је значајан Идриси. Он је навео словенске градове на Балкану, комуникације које су их повезивале и етничку припадност народа који су живели у њима. Од арапских историчара највише података о византијским царевима и Словенима дали су Масуди и Табари. Масуди помиње и словенска племена, међу којима су Срби и Хрвати, и њихове владаре. Јахја из Антиохије се посебно бавио односима Византије и Бугарске. Ибн Ростех и Ибн Фадлан су писали о погребним обичајима Словена и Руса, као и о њиховим трговачким везама. Ибн Ростех је дао изузетно леп опис Цариграда и церемоније у цркви и пута који је водио преко Солуна до Венеције и Рима. Ибн Кхордадхбех је сачувао Ал-Ћармијев извештај о подели Византијског царства на четрнаест провинција.

Циљ:

Циљ рада је да се систематизују и прошире историографска знања о најзначајнијим проблемима раносредњовековног средоземног света, да се прикаже етнички састав становништва, досељавање Словена, настанак држава на Балкану и у западној Европи, територијана подела Византијског царства. Затим, да се прегледним излагањем истраживачких резултата изради студија употребљива за каснија синтетичка уопштавања, којима ће се дати значајан допринос унапређењу научних знања о историји и географији Средоземља.

Основне хипотезе:

Досадашња истраживања о Словенима и Византији базирају се на латинским и грчким изворима, док су арапски извори углавном запостављени.

Арапским изворима су се бавили пољски, руски, француски и бугарски научници. Посебно су значајне књиге које су објавили арабисти Т. Lewicki, *Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny* (Wrocław – Kraków 1956) и А. Я. Гаркави, *Сказания мусльманскихъ писателей о Славянах и Русскихъ (съ половины VII до конца X вѣка по р.х.)*, (Санктпетербургъ 1870). Књига Р. Заимове, *Арабски извори за българите* (София

1999) односи се пре свега на историју Бугара. Ј. Marquart у свом делу *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge, Etnologische und historich-topographische Studien zur Geschichte des 9. und 10. Jahrhunderts* (Leipzig 1903) наводи само коментаре арапских путописа, али их ретко цитира. За историјску географију посебно је важно дело А. Miquel, *La géographie historique du monde musulman, 3 vols.*, Paris 1967. У новије време постоји празнина на овом пољу.

Основу истраживања чиниће анализа дела четрнаест арапских географа од IX-XII века. Њихова упоредна анализа пружиће могућност да се прикаже слика средоземног света раног средњег века, географске карактеристике, територијална подела, урбанизација, мрежа комуникација са главним трговачким центрима, етнички састав становништва, процес христијанизације и исламизације.

Као радне хипотезе понекад ће се користити закључци других арабиста, који ће, када се укаже потреба за тим, кроз анализу извора и у светлу нових научних сазнања бити подвргавани критици. Осим тога, биће извршена упоредна анализа са византијским изворима.

Метод истраживања:

Основу нашег рада чине арапски извори, затим византијски извори, археолошки и картографски материјал.

Главни метод у првој фази истраживања биће аналитички, чиме ће бити створена основа за даљу систематизацију и синтезу. Анализом појединачних писаних извора, издвојићемо податке, које се односе на тему којом се бавимо.

Упоредо са синтезом применићемо и компаративни метод, са резултатима истраживања других арабиста, као и са византијским изворима. Компарација систематизованих података омогућиће нам да нагласимо оно што је заједничко као и да издвојимо одређене специфичности.

Структура рада

Понуђена структура рада, с обзиром да ће резултати истраживања отворити можда неке нове целине, остављају могућност редефинисања и преименовања оних од којих полазимо. Ипак, у могућности смо да истакнемо главне целине у оквиру којих ће резултати наших истраживања бити презентовани.

Након предговора рад ћемо започети уводним поглављем у коме ћемо објаснити предмет нашег истраживања, затим изнети главне резултате досадашњих истраживања

и навести изворе које ћемо користити. Део уводног поглавља посвећен је природно-географским карактеристикама Средоземља.

Затим, биће хронолошки приказани догађаји који су обележили политичку и културну историју средоземног света у раном средњем веку.

У поглављу посвећеном становништву представљена је етничка слика средоземног света, миграциона кретања, а посебно досељавање Словена, називи словенских племена и краљева.

Арапски извори пружају пуно података о територијалној организацији Византијског царства, настанку словенских земаља и средњовековних држава западне Европе. На основу тога могуће је направити карту раносредњовековних медитеранских земаља.

Наредно поглавље обухвата познате градове и насеља у периоду раног средњег века, који ће такође бити унети у карту средоземног света.

У поглављу о привреди, посебно ћемо се бавити трговачким путевима, комуникацијама и главним трговачким центрима.

На посматраном простору сусрећу се хришћани, муслимани. Може се пратити процес христијанизације и исламизације. Словенско становништво је углавном прихватило хришћанство, а део је исламизован.

У закључку ће бити приказан преглед сазнања до којих смо дошли. На крају ће бити приложене кратке биографије арапских географа, карте арапских путописаца (Ибн Хаукала, Ал-Идрисија), карта средоземног света, извори и литература.

Нацрт структуре докторске дисертације:

Средоземље у делима арапских географа (IX-XII век)

Садржај

Предговор

I Увод

Подручје и метод истраживања
Извори и стање истражености
Природно-географске карактеристике Средоземља

II Историјски ток

III Становништво

Етничке групе средоземног света
Миграциона кретања

IV Раносредњовековне медитеранске земље

Византијско царство
Словенске земље
Западни свет

V Насеља

Градови
Насеља

VI Привреда

Комуникације
Трговина

VII Верски живот

Хришћани
Муслимани

VIII Закључна разматрања

IX Биографије арапских географа

X Карте

Карте арапских путописаца
Карта средоземног света

XI Извори и литература

Извори и литература:

Арапски извори

Al-Masudi, Murūj adh-dhahab wa ma'ādin al-jawāhir, Beirut 2005.

Al-Bakri, Al-Masālik w' al-Mamālik, Bejrut 2003.

Al-Idrisi, Kitab Nuzhat al-Mušqat fi Ihtiraq al-Afaq, Bejrut 1989.

Ibn Fadlan, Rihla Ibn Fadlan ila bilad at-Turk, wa ar-Rus wa as-Saqaliba, Bejrut 2003.

Tabari, Ta'rikh al-Rusul w-al-Mulūk, 12 knj., Beirut 2002.

Yahya ibn Sa'id d'Antioche, Ta'rikhu-l-Antaki, Tarabulus-Lubnan 1990.

Abu Hamid el Grandino, Relación de viaje por tierras eurasiáticas, ed. C. E. Dubler, Madrid 1953.

Bibliotheca geographorum arabicorum

M. J. De Goeje

Publication: Lugduni-Batavorum (Leiden) 1870-1894; Brill Academic Publishers; Reprint edition 1997.

Volumes:

Pars 1. Via regnorum, descriptio ditionis moslemicae, auctore Abu-Ishak-al-Farisi-al-Istakhri

Pars 2. Via et regna, descriptio ditionis moslemicae, auctore Abul-Kasim

Pars 3. Descriptio imperii moslemici, auctore Al-Mokaddasi

Pars 4. Indices, glossarium et addenda...ad part. I-III, auctore M. J. de Goeje

Pars 5. Compendium libri Kitab-al-Boldân, auctore Ibn-al-Fakih...edidit M.J. de Goeje – 1885.

Pars 6. Kitâb al-masâlik wa'l mamâlik, auctore Ibn-Khordadhbeh – 1889.

Pars 7. Kitab al-a'lâk An-Nafisa VII, auctore Abii Ali Ahmed ibn Omar Ibn Rosteh; Kitâb al-boldân, auctore Al-Jakûbî – 1892.

Pars 8. Kitâb at-Tanbih Wa'l –Ischrâb, auctore al-Masudi - 1894.

Литература

Историја

M. Brandt, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, Zagreb 1980.

A. A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*, Bruxelles 1935.

A. Я. Гаркави, *Сказания мусльманскихъ писателей о Славянах и Русскихъ (съ половины VII до конца X вѣка по р.х.)*, Санктпетербургъ 1870.

M. Gimbutas, *The Slavs*, London 1971.

T. Живковић, *Словени и Ромеји*, Београд 2000.

T. Живковић, *Јужни Словени под византијском влашћу (600-1025)*, Београд 2002.

- T. Живковић, *Црквена организација у српским земљама (рани средњи век)*, Београд 2004.
- T. Živković, *Forging Unity: the South Slavs between East and West*, Belgrade 2008.
- F. Kont, *Sloveni: nastanak i razvoj slovenskih civilizacija u Evropi (VI-XIII vek)*, 2 toma, Београд 1989.
- T. Lewicki, *Polska i kraje sąsiednie w świetle, Księgi Rogera, geografą arabskiego z XII w. al-Idrīsī'ego*, Warszawa 1954.
- T. Lewicki, *Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny*, Wrocław – Kraków 1956.
- V. Lewis, *Arabi u povijesti*, Zagreb 1956.
- J. Marquart, *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge, Ethnologische und historich-topographische Studien zur Geschichte des 9. und 10. Jahrhunderts*, Leipzig 1903.
- Љ. Максимовић, *Византијски свет и Срби*, Београд 2008.
- L. Niederle, *Život starých Slovanů, dílu III, svazek 2*, Praha 1925.
- N. Oikonomidès, *Les listes de préséance Byzantines des IX et X siècles*, Paris 1972.
- Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1969.
- С. Пириватрић, *Самуилова држава, обим и карактер*, Београд 1997.
- М. Смиљанић-Спасић, *Предања словенских народа*, Београд 2006.
- С. Ђирковић, *Срби у средњем веку*, Београд 1998.
- J. Harper Forsyth, *The Byzantine-Arab Chronicle (938-1034) of Yahyā b. Sa'īd al-Antākī, doctoral dissertation*, vol. II, Michigan 1977.
- F. Hiti, *Istorija Arapa od najstarijih vremena do danas*, Sarajevo 1967.

Географија

- L. Bagrow, *Die geschichte der kartographie*, Berlin 1951.
- J. G. Leithäuser, *Mappe mundi*, Berlin 1958.
- A. Miquel, *La geographie historique du monde musulman, 3 vols.*, Paris 1967.
- Г. Шкриванић, *Monumenta cartographica Jugoslaviae, средњовековне карте, II део*, Београд 1979.

Арапска књижевност

- R. Blachère, *Histoire de la littérature arabe*, Paris 1952.
- C. Brockelmann, *Geschichte der arabischen litteratur*, Leiden 1937.
- C. Brockelmann, in: *Semitistik*, Leiden 1954.
- F. Gabrieli, *Arapska književnost*, Sarajevo 1985.
- H. A. R. Gibb, *Arabic literature*, Oxford 1963.
- M.J. de Goeje, in: *Die orientalischen literaturen*, Berlin 1925.
- Ignace Goldzieher, *Kratka povijest arapske književnosti*, Sarajevo 1909.
- R. A. Nicholson, *A literary history of the Arabs*, Cambridge 1956.
- J. H. Hospers, *A basic bibliography for the study of the semitic languages*, Leiden 1973.
- J.D. Pearson, *Index islamicus supplement 1956-1960*, Cambridge 1962.
- C. Pellat, *Langue et littérature arabes*, Paris 1970.
- G. Wiet, *Introduction a la littérature arabe*, Paris 1966.

**НАСТАВНО – НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД**

На редовној седници већа Одељења за историју изабрани смо у Комисију за одобрење теме докторске дисертације *Средоземље у делима арапских географа (9 – 12. век)* коју је поднела **мр Ирена Цвијановић**, истраживач сарадник Историјског института у Београду. Комисија има част да Већу поднесе следећи

И З В Е Ш Т А Ј

Хришћанска средњовековна географија и картографија се развијала под утицајем хришћанске цркве и њеног учења. Због тога она није искористила сазнања античког света, посебно Птолемејева сазнања. Његово дело је сматрано богохулним све до времена хуманизма. Арапски географи и картографи нису имали ово оптерећење верског учења, па су преузели знања античког света. Зато данас можемо говорити о географији раног средњег века искључиво из угла арапских географа и картографа. Они су преузели Птолемејева знања и у својим делима их унапредили.

После 711. године Арапи ће постати доминантан фактор на Медитерану. Њихови путници, трговци и бродови су присутни у свим средоземним лукама. Њихови картографи организују путовања и прикупљање информација од других путника о земљама које представљају на својим картама или их описују (Идриси). Њихови подаци су далеко тачнији и прецизнији у односу на дотадашња знања из географије. Они бележе и вести о народима, обичајима, описују насеља, посебно градове. Вести арапских географа употпуњују слику о Словенима (Ибн Ростех, Ибн Фадлан) и Византији (Масуди, Табари), као и о Сицилији (Идриси), Шпанији и Италији.

Истражујући ову тему мр И.Цвијановић јој мора приступити аналитички, чиме ће створити могућност синтетизовања новостечених сазнања. Основу њених истраживања чиниће дела арапских географа и картографски материјал, али се секундарно мора обраћати и византијским изворима овог периода, као и раним писцима европског средњег века (Исидор Севилски). Поред тога морају се узети у обзир и резултати археолошких истраживања.

Поред истраживања о народима, кандидат мора обратити пажњу на насеља, путеве и трговину, јер о њима арапски географи пружају највише информација. Тиме би се попуниле празнине у досадашњим сазнањима о раном средњем веку, посебно на Балкану, која имамо на основу извора друге провинијенције.

Литература за ову тему је углавном посредна, јер се њоме нико није бавио истраживачки. Зато је посредна литература обимна и расута по библиотекама широм света. Посебно је обиман онај део литературе који се односи на саме писце. Кандидат има ту предност што може да користи више светских језика, посебно арапски. Такође, је добро упознат са литературом за предложену тему.

И.Цвијановић је својим предходним образовањем себе припремила за ову тему, тако што је дипломирала на арапском језику и књижевности (1992), а затим на археологији где је и магистрирала (2004) код проф. др А.Јовановића. Из њене Библиографије је видљиво да је започела самостална истраживања у овој области. Израда ове дисертације би могла бити значајан допринос новим сазнањима о раном средњем веку у Средоземљу, а посебно на Балкану.

Имајући у виду напред изнете чињенице Комисија је слободна да предложи Већу да **мр Ирени Цвијановић одобри** израду докторске дисертације под насловом *Средоземље у делима арапских географа (9 – 12. век)*.

У Београду, 20. 01. 2010.

Чланови Комисије:

Др Милош Антоновић, ванредни професор
Филозофски факултет, Београд

Др Ема Миљковић, ванредни професор
Филозофски факултет, Ниш

Др Јелена Мргић, доцент
Филозофски факултет, Београд

Др Синиша Мишић, редовни професор
Филозофски факултет, Београд

(ментор и писац Извештаја)